

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

<https://doi.org/10.30546/2707-2037.052.2.2026.119>

Yusifov Məhəmməd Cəlaləddin oğlu,
doktorant,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: mahammadyusufov@gmail.com
© Yusifov M.C., 2026

JEL: M41, M11, M15, R41
UOT: 657, 657.1, 658.7, 656

LOGISTIKA XİDMƏTİ MƏRKƏZLƏRİNDƏ GƏLİR VƏ XƏRCLƏR ÜZRƏ İDARƏETMƏ UÇOTUNUN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun təşkilinin təkmilləşdirilməsi mexanizmlərini elmi-metodoloji baxımdan əsaslandırmaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqatda sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil, ümumiləşdirmə, məsuliyyət mərkəzləri üzrə xərc bölgüsü, büdcələşdirmə və fəaliyyət əsaslı xərclərin hesablanması metodlarının analitik imkanlarından istifadə olunur.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - logistika xidmətləri üzrə gəlirlərin, birbaşa və dolayı xərclərin, anbarlama, daşıma, ekspedisiya, gömrük və əlavə xidmət əməliyyatlarının daha dəqiq uçota alınması idarəetmə qərarlarının keyfiyyətini yüksəldə bilər.

Tədqiqatın nəticələri - logistika xidməti mərkəzlərində ənənəvi xərc uçotu çoxfunksiyalı xidmət proseslərinin real xərc strukturunu tam əks etdirmir və bu səbəbdən idarəetmə uçotunun məsuliyyət mərkəzləri, büdcələşdirmə və fəaliyyət əsaslı xərc hesablaması əsasında qurulması zəruridir. Bu yanaşma gəlir və xərclərin xidmət növləri üzrə daha dəqiq izlənilməsinə, resurslardan istifadənin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinə və rəqəmsal uçot sistemləri vasitəsilə daha əsaslandırılmış idarəetmə qərarlarının qəbuluna imkan yaradır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin uçotunun yalnız maliyyə hesabatlılığı deyil, həm də operativ idarəetmə, rentabellik təhlili və strateji qərarvermə aləti kimi təqdim edilməsindədir. Elmi yenilik isə logistika xidmətləri üzrə uçot-informasiya sisteminin məsuliyyət, fəaliyyət və rəqəmsallaşma prinsipləri əsasında təkmilləşdirilməsi modelinin əsaslandırılması ilə bağlıdır.

Açar sözlər: idarəetmə uçotu, logistika xidmətləri, gəlir uçotu, xərclərin uçotu, büdcələşdirmə, logistika xərcləri.

G İ R İ Ş

Müasir iqtisadi şəraitdə logistika xidməti mərkəzləri yalnız malların daşınması və saxlanılması funksiyasını yerinə yetirən texniki-infrastruktur vahidləri kimi deyil, eyni zamanda material, informasiya və maliyyə axınlarının əlaqələndirildiyi mürəkkəb idarəetmə sistemləri ilə xarakterizə edilir. Bu mərkəzlərdə daşıma, anbarlama, yükləmə-boşaltma, ekspedisiya, gömrük rəsmiləşdirilməsi, sifarişlərin komplektləşdirilməsi, qablaşdırma, inventar idarəetməsi və

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

əlavə dəyər yaradan digər xidmətlərin paralel həyata keçirilməsi gəlir və xərclərin uçotuna sistemli yanaşmanı tələb edir. Belə ki, ənənəvi maliyyə uçotu informasiyası müəssisənin ümumi maliyyə nəticələrini əks etdirsə də, ayrı-ayrı xidmət növləri, müştəri qrupları, marşrutlar, anbar zonaları və məsuliyyət mərkəzləri üzrə rentabelliyn operativ qiymətləndirilməsi üçün kifayət etmir. Bu baxımdan, gəlir və xərclər üzrə idarəetmə uçotu logistika xidməti mərkəzlərində qərarvermənin informasiya bazası kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Müəssisələrdə maliyyə-təsərrüfat əməliyyatlarının uçotu yalnız daxili idarəetmə ehtiyaclarına deyil, həm də mövcud normativ-hüquqi tələblərə və maliyyə hesabatlılığının prinsiplərinə uyğun təşkil edilməlidir [1]. Logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin uçotunun düzgün qurulması hesabat məlumatlarının etibarlılığını artırmaqla yanaşı, xidmətlərin faktiki maya dəyərinin və maliyyə nəticələrinin obyektiv şəkildə müəyyənəşdirilməsinə şərait yaradır. Sahələr üzrə mühasibat uçotunun təşkili göstərir ki, hər bir fəaliyyət istiqamətinin texnoloji və iqtisadi xüsusiyyətləri uçot sistemində ayrıca nəzərə alınmalıdır [2]. Buna görə də logistika xidmətləri üzrə gəlir və xərclərin analitik uçotu xidmət növləri, məsuliyyət mərkəzləri və əməliyyat mərhələləri üzrə qurulmalı, idarəetmə qərarlarının qəbulunda operativ informasiya mənbəyi kimi istifadə edilməlidir.

Logistika xidmətlərində gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun əsas çətinliklərindən biri xərc obyektlərinin düzgün müəyyənəşdirilməsidir. Təcrübədə anbar sahəsinin istifadəsi, nəqliyyat vasitələrinin yüklənmə səviyyəsi, əmək sərfi, sifarişlərin sayı, yüklərin çəkisi və həcm göstəriciləri, marşrut məsafəsi, saxlanma müddəti və müştəriyə göstərilən fərdi xidmətlər xərc formalaşdırıcı əsas amillər kimi çıxış edir. Lakin bu amillər uçot sistemində ayrıca izlənilmədikdə, dolayı xərclər sadələşdirilmiş bölgü bazaları ilə paylanır və nəticədə yüksək resurs tələb edən xidmətlər az rentabelli, sadə əməliyyatlar isə yüksək xərcli kimi görünə bilər. Bu çətinlik fəaliyyətə əsaslanan maya dəyərinin (ABC) hesablanması metodunun tətbiqini aktuallaşdırır. Logistika sahəsində ABC metodunun tətbiqinə dair tədqiqatlar göstərir ki, bu metod xərcləri fəaliyyətlər və xərc daşıyıcıları əsasında təyinatına uyğun bölüşdürməklə anbarlama və digər logistika əməliyyatlarının faktiki maya dəyərinin daha dəqiq müəyyənəşdirilməsinə imkan verir [9, s.35-36].

Digər mühüm çətinlik məsuliyyət mərkəzləri üzrə idarəetmə uçotunun zəif təşkil olunmasıdır. Logistika xidməti mərkəzlərində xərclərin yaranma yeri ilə həmin xərclərə nəzarət edən idarəetmə subyektinin dəqiq əlaqələndirilməsi vacibdir [13, s.217]. Bu məqsədlə anbar, nəqliyyat, ekspedisiya, satış, texniki xidmət, müştəri xidməti və inzibati idarəetmə vahidləri xərc, gəlir, mənfəət və investisiya mərkəzləri kimi təsnifləşdirilə bilər. Bu təsnifatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, hər bir struktur vahidinin fəaliyyəti yalnız ümumi maliyyə nəticəsi çərçivəsində deyil, həm də konkret məsuliyyət göstəriciləri əsasında qiymətləndirilir. Məsələn, anbar bölməsi əsasən saxlama xərcləri və sahədən istifadə səmərəliliyi, nəqliyyat bölməsi marşrut xərcləri və yüklənmə səviyyəsi, satış və müştəri xidməti bölmələri isə gəlir və müştəri məmnuniyyəti göstəriciləri üzrə təhlil oluna bilər. Belə bölgü menecerlərin məsuliyyət dairəsini müəyyənəşdirir, plan-fakt təhlilini asanlaşdırır və hər bir struktur vahidinin ümumi maliyyə nəticəsinə təsirini qiymətləndirməyə imkan yaradır. Büdcələşdirmə sistemi isə bu prosesdə gəlir və xərclərin əvvəlcədən planlaşdırılması, limitlərin müəyyən edilməsi, kənarlaşmaların təhlili və operativ düzəliş qərarlarının qəbul edilməsi baxımından mühüm idarəetmə mexanizmi kimi çıxış edir.

Logistika xidməti mərkəzlərində gəlirlərin uçotu da ayrıca metodoloji yanaşma tələb edir. Müştərilərə göstərilən xidmətlər çox vaxt kompleks paket formasında təqdim olunur: daşıma,

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

saxlanma, yükləmə-boşaltma, sənədləşmə, gömrük müşayiəti və əlavə servis xidmətləri vahid müqavilə daxilində birləşdirilə bilər. Logistika xidmətləri bir çox hallarda eyni müqavilə daxilində kompleks şəkildə təqdim olunur. Buna görə də həmin müqavilə üzrə formalaşan gəlirlərin daşıma, anbarlama, ekspedisiya və digər xidmət növləri, eləcə də müştəri seqmentləri və məsuliyyət mərkəzləri üzrə ayrıca uçota alınması idarəetmə təhlili baxımından vacibdir. Əgər gəlir yalnız ümumi məbləğ kimi uçota alınarsa, hansı xidmət növünün daha rentabelli, hansının isə zərərli və ya aşağı marjalı olduğunu müəyyənləşdirmək çətinləşir. Buna görə də idarəetmə uçotu sistemi gəlir və xərcləri eyni analitik kəsiklərdə toplamalı, xidmət üzrə marjinal gəliri, müştəri rentabelliğini və əməliyyat səmərəliliyini hesablamağa imkan verməlidir.

İdarəetmə uçotunun səmərəliliyinə rəqəmsallaşma özlüyündə təminat vermir. Əgər uçot siyasəti, xərc təsnifatı, məsuliyyət mərkəzləri, büdcə göstəriciləri və analitik hesabat formaları düzgün qurulmayıbsa, rəqəmsal sistemlər yalnız məlumatların sürətli toplanmasına xidmət edəcək, lakin qərar vermə üçün keyfiyyətli informasiya yaratmayacaqdır. Buna görə də logistika xidməti mərkəzlərində idarəetmə uçotunun təkmilləşdirilməsi texnoloji, metodoloji və təşkilati komponentlərin qarşılıqlı əlaqəsi əsasında aparılmalıdır. Bu yanaşma həm xidmətlərin maya dəyərinin dəqiq hesablanmasına, həm xərclərə nəzarətin gücləndirilməsinə, həm də gəlirlilik səviyyəsinin obyektiv qiymətləndirilməsinə şərait yaradır.

Bu tədqiqatın məqsədi logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun mövcud çatışmazlıqlarını müəyyənləşdirmək və onun təkmilləşdirilməsi üçün məsuliyyət mərkəzləri, büdcələşdirmə, mexanizmlərin və rəqəmsal uçot sistemlərinin integrasiyasına əsaslanan elmi-praktiki əsaslandırılmasıdır. Tədqiqatın elmi əhəmiyyəti logistika xidmətləri üzrə idarəetmə uçotunun metodoloji məzmununun genişləndirilməsi, xərc obyektləri və gəlir mərkəzləri arasında analitik əlaqənin qurulması ilə bağlıdır. Praktiki əhəmiyyəti isə logistika xidməti mərkəzlərində rentabelliğin təhlilinin təkmilləşdirilməsi, resurslardan səmərəli istifadə, xidmət qiymətlərinin əsaslandırılması və menecerlərin qərar vermə prosesinin informasiya bazasının optimallaşdırılması və məsuliyyətinin artırılması imkanları ilə ifadə olunur.

Logistika xidməti mərkəzlərində idarəetmə uçotunun nəzəri əsasları

İdarəetmə uçotu müəssisədaxili idarəetmə sisteminin mühüm informasiya mexanizmi kimi maliyyə və qeyri-maliyyə xarakterli məlumatların toplanmasını, emalını, təhlilini və qərar qəbul etmə prosesində istifadəsini əhatə edir. Müasir yanaşmada idarəetmə uçotu yalnız xərclərin qeydə alınması və hesabatların hazırlanması funksiyası ilə məhdudlaşmır. O, müəssisənin dəyər yaratma qabiliyyətini gücləndirən, resurslardan istifadənin səmərəliliyini qiymətləndirən və strateji idarəetmə qərarlarını əsaslandıran analitik sistem kimi çıxış edir. Qlobal İdarəetmə Uçotu Prinsipləri sənədində idarəetmə uçotu qərar qəbul etmə üçün əhəmiyyətli maliyyə və qeyri-maliyyə informasiyasının əldə edilməsi, təhlili, kommunikasiyası və istifadəsi vasitəsilə təşkilatda dəyər yaradılması və qorunması prosesi kimi izah olunur [3]. Bu yanaşma idarəetmə uçotunun planlaşdırma, nəzarət, qiymətləndirmə və strateji qərarların əsaslandırılması funksiyalarını bir sistem daxilində birləşdirdiyini göstərir.

Logistika xidməti mərkəzlərində uçotun xidmət sahələrinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla təşkili vacibdir. Belə ki, anbarlama, daşıma və ekspedisiya xidmətləri üzrə gəlir və xərclərin ayrıca uçota alınması hər bir xidmət istiqamətinin maliyyə nəticəsini daha dəqiq müəyyən etməyə imkan verir [11]. İdarəetmə uçotu baxımından isə bu məlumatların yalnız qeydiyyatla alınması deyil, həm də planlaşdırma, büdcələşdirmə və kənarlaşmaların təhlili üçün istifadə edilməsi zəruridir. Məsələn, daşıma xərcləri üzrə plan göstəriciləri ilə faktiki xərclərin müqayisəsi menecerlərə xərc artımının səbəblərini müəyyənləşdirməyə şərait yaradır [12].

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

Logistika xidməti mərkəzləri baxımından idarəetmə uçotunun nəzəri əhəmiyyəti daha da artır, çünki bu müəssisələrdə xidmət prosesi çoxmərhləli, çoxfunksiyalı və resurs tutumlu xarakter daşıyır. Daşıma, anbarlama, yükləmə-boşaltma, ekspedisiya, gömrük rəsmiləşdirilməsi, sifarişlərin komplektləşdirilməsi və əlavə xidmət əməliyyatları, eyni zamanda müxtəlif xərc obyektləri və gəlir mənbələri yaradır [15]. Bu səbəbdən logistika xidməti mərkəzlərində idarəetmə uçotu gəlir və xərclərin yalnız ümumi məbləğdə deyil, xidmət növləri, müştəri qrupları, marşrutlar, anbar zonaları, sifarişlər və məsuliyyət mərkəzləri üzrə analitik şəkildə izlənilməsini təmin etməlidir. Əks halda, müəssisənin ümumi mənfəət göstəricisi müsbət olsa belə, ayrı-ayrı xidmətlərin real rentabelliği, resurslardan istifadə səviyyəsi və xərclərin formalaşma səbəbləri tam müəyyən edilə bilməz.

İdarəetmə uçotunun əsas məqsədi rəhbərliyi qərar qəbul etmək üçün zəruri, vaxtında və etibarlı informasiya ilə təmin etməkdir. Bu məqsəd logistika xidməti mərkəzlərində xidmət qiymətlərinin müəyyənləşdirilməsi, müqavilə şərtlərinin qiymətləndirilməsi, anbar sahəsindən istifadənin optimallaşdırılması, nəqliyyat vasitələrinin yüklənmə səviyyəsinin təhlili, əməliyyat xərclərinin azaldılması və müştəri rentabelliğinin ölçülməsi kimi istiqamətlərdə özünü göstərir. Logistika xərclərinin hesablanması fəaliyyət əsaslı xərc yanaşması dolayı xərclərin konkret logistika fəaliyyətləri ilə əlaqələndirilməsinə və rəhbərliyin qərarqəbuletmə prosesi üçün daha dəqiq informasiya bazasının formalaşdırılmasına imkan verdiyinə görə mühüm əhəmiyyət daşıyır [9]. Beləliklə, idarəetmə uçotu logistika xidmətlərində yalnız hesabat funksiyası deyil, həm də əməliyyat və strateji idarəetmə aləti kimi çıxış edir.

İdarəetmə uçotunun funksiyaları içərisində planlaşdırma, büdcələşdirmə, maya dəyərin hesablanması, nəzarət, təhlil və daxili hesabatlılıq xüsusi yer tutur. Planlaşdırma funksiyası gələcək dövr üzrə gəlir və xərclərin proqnozlaşdırılmasını, xidmət həcmələrinin, resurs tələbatının və əməliyyat gücünün müəyyənləşdirilməsini əhatə edir. Büdcələşdirmə isə bu planların konkret maliyyə göstəriciləri formasında ifadəsinə və icra prosesində plan-fakt kənarlaşmalarının müəyyən olunmasına xidmət edir. Nəzarət funksiyası xərclərin əvvəlcədən müəyyən edilmiş limitlər çərçivəsində saxlanılmasını, təhlil funksiyası isə kənarlaşmaların səbəblərinin aşkarlanmasını təmin edir. Logistika mərkəzlərində bu funksiyaların vahid sistem kimi tətbiqi nəqliyyat, anbar, ekspedisiya, müştəri xidməti və inzibati bölmələr üzrə məsuliyyətin dəqiq müəyyənləşdirilməsinə şərait yaradır.

İdarəetmə uçotunda gəlir və xərclərin sistemli informasiya təminatı xüsusi metodoloji əhəmiyyət daşıyır. Sistemli informasiya təminatı dedikdə, əməliyyat proseslərindən yaranan məlumatların strukturlaşdırılmış formada toplanması, təsnifləşdirilməsi, analitik emalı və idarəetmə hesabatlarına çevrilməsi nəzərdə tutulur. Logistika xidməti mərkəzlərində belə informasiya təminatı olmadan xidmətlərin maya dəyərini, müştəri üzrə mənfəətliliyi, marşrutların səmərəliliyini, anbarlama xərclərinin dinamikasını və əmək resurslarından istifadənin məhsuldarlığını obyektiv qiymətləndirmək mümkün deyil. Logistika xərclərinin müəyyənləşdirilməsi, uçot sistemində inteqrasiyası və idarəetmə qərarlarında istifadəsi arasında birbaşa əlaqə mövcuddur. Ənənəvi uçot metodları isə bu xərcləri çox vaxt ümumi dolayı xərclərin tərkibində gizlətdiyinə görə onların dəqiq izlənilməsini və idarə olunmasını çətinləşdirir [10, s.203-204]. Bu nəticə logistika xidməti mərkəzlərində sistemli və analitik idarəetmə uçotu modelinin tətbiqini zəruri edir.

ABC hesablanması idarəetmə uçotunun logistika sahəsində tətbiq olunan ən mühüm müasir yanaşmalarından biridir. Ənənəvi xərc uçotu dolayı xərcləri çox vaxt sadələşdirilmiş

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

bölgü bazaları əsasında payladığı halda, ABC metodu xərclərin yaranmasına səbəb olan fəaliyyətləri və xərc daşıyıcılarını müəyyənləşdirir. Logistika xidməti mərkəzlərində belə xərc daşıyıcılarına sifarişlərin sayı, yüklərin çəkisi və həcmi, saxlanma müddəti, yükləmə-boşaltma əməliyyatlarının sayı, marşrut məsafəsi, nəqliyyat vasitələrinin iş saati və anbar sahəsinin istifadəsi aid edilə bilər. Bu yanaşma xidmətlərin real maya dəyərinin hesablanmasına, zərərli və ya aşağı rentabelli əməliyyatların müəyyənləşdirilməsinə, qiymət siyasətinin əsaslandırılmasına və resursların daha səmərəli bölüşdürülməsinə imkan verir. Logistika müəssisələrində xərc idarəetmə uçotu texnikalarının tətbiqi təchizat zənciri fəaliyyət göstəricilərinə müsbət təsir göstərir ki, bu da idarəetmə uçotu alətlərinin yalnız maliyyə göstəricilərinə deyil, həm də əməliyyat nəticələrinə təsir etdiyini təsdiqləyir.

İdarəetmə uçotunda gəlir və xərclərin uçotu üzrə əsas çatışmazlıqlar

Logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin uçotundakı çatışmazlıqlar bu sahənin çoxfunksiyalı və çoxmərhələli xidmət strukturundan irəli gəlir. Ənənəvi istehsal və ticarət müəssisələrindən fərqli olaraq, logistika xidməti mərkəzlərində gəlir yalnız bir məhsulun satışından və ya vahid xidmət əməliyyatından formalaşmır. Burada nəqliyyat, anbarlama, ekspedisiya, gömrük rəsmiləşdirilməsi, yükləmə-boşaltma, qablaşdırma, sifarişlərin komplektləşdirilməsi, inventar idarəetməsi və əlavə dəyər yaradan xidmətlər bir-biri ilə əlaqəli şəkildə həyata keçirilir. Bu xidmətlərin hər biri ayrı-ayrı gəlir mənbəyi və xərc obyektinə kimi çıxış etdiyindən onların uçotda düzgün təsnifləşdirilməsi idarəetmə qərarlarının keyfiyyəti üçün mühüm şərtidir. Logistika xərclərinin ayrıca uçot kateqoriyası kimi tanınması və idarəetmə qərarlarında istifadəsi son illərdə daha çox aktuallaşmışdır. Tədqiqatlar göstərir ki, logistika xərclərinin ümumi xərclər içərisində “gizlədilməsi” onların real idarəetmə dəyərini azaldır [10].

Logistika xidməti mərkəzlərində əsas çatışmazlıqlardan biri gəlir və xərclərin xidmət növləri üzrə dəqiq ayrılmasıdır. Məsələn, bir müştəriyə göstərilən kompleks logistika xidmətində daşıma, anbarlama, ekspedisiya və gömrük rəsmiləşdirilməsi eyni müqavilə daxilində birləşdirilə bilər. Belə hallarda ümumi müqavilə məbləğinin ayrı-ayrı xidmət komponentləri üzrə bölüşdürülməməsi hansı xidmətin daha rentabelli, hansının isə daha yüksək xərc tutumlu olduğunu müəyyənləşdirməyə maneə yaradır. Eyni çatışmazlıq xərclər üzrə də müşahidə edilir: əməkhaqqı, yanacaq, amortizasiya, icarə, kommunal xidmətlər, informasiya sistemləri, sığorta və inzibati xərclər bir neçə xidmət növünə eyni vaxtda aid ola bilər. Əgər bu xərclər müvafiq xərc daşıyıcıları əsasında bölüşdürülməzsə, idarəetmə uçotu real xidmət maya dəyərini deyil, yalnız ümumiləşdirilmiş və qərarqəbuletmə üçün məhdud faydalı göstəriciləri təqdim edir.

Nəqliyyat xidmətləri üzrə uçot çatışmazlıqları daha çox marşrut, məsafə, yanacaq sərfi, nəqliyyat vasitəsinin yüklənmə səviyyəsi, yüksüz yürüşlər, sürücü əməkhaqqısı, texniki xidmət və amortizasiya xərclərinin düzgün əlaqələndirilməsi ilə bağlıdır. Eyni nəqliyyat vasitəsinin müxtəlif müştərilərə və fərqli marşrutlara xidmət göstərməsi xərclərin birbaşa və dolaylı komponentlərə ayrılmasını çətinləşdirir. Xüsusilə yük olmadan həyata keçirilən geri dönüş marşrutları, gecikmələr, əlavə dayanacaqlar və qeyri-planlı texniki xərclər ayrıca izlənilmədikdə daşıma xidmətinin faktiki rentabelliği təhrif olunur. Bu isə qiymətdəyişmə, marşrut optimallaşdırılması və müştəri müqavilələrinin qiymətləndirilməsi zamanı səhv idarəetmə qərarlarına səbəb ola bilər.

Anbar xidmətlərində gəlir və xərclərin uçotu daha mürəkkəb xarakter daşıyır. Anbar sahəsinin istifadəsi, saxlanma müddəti, palet sayı, yüklərin həcmi və çəkisi, məhsulun xüsusi saxlanma şəraiti, temperatur rejimi, yükləmə-boşaltma əməliyyatlarının sayı və sifarişlərin komplektləşdirilməsi kimi amillər xidmət maya dəyərini birbaşa təsir göstərir. Lakin praktikada anbar xərcləri çox vaxt ümumi inzibati və ya əməliyyat xərcləri kimi uçota alınır, nəticədə konkret

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

müştəri və ya məhsul qrupu üzrə real xərc yükü müəyyən edilmir. Anbar logistikasında fəaliyyət əsaslı xərclərin hesablanması metodunun tətbiqi dolayı xərclərin konkret logistika fəaliyyətləri üzrə bölüşdürülməsinə və bunun əsasında daha dəqiq maya dəyəri hesablamasının aparılmasına imkan verir [9, s.35].

Ekspedisiya və gömrük rəsmiləşdirilməsi xidmətləri üzrə uçot çatışmazlıqları isə əsasən xidmətin qeyri-standart və sənədləşmə yönümlü olması ilə əlaqədardır. Ekspeditor xidmətləri bir tərəfdən daşıma prosesinin təşkili, sənədlərin hazırlanması, müştəri ilə kommunikasiya və yükün izlənilməsi kimi inzibati xarakterli əməliyyatları əhatə edir, digər tərəfdən isə bu xidmətlərə görə komissiya, xidmət haqqı və ya müqavilə əsaslı gəlir formalaşır. Gömrük rəsmiləşdirilməsi zamanı rüsum, vergi, broker xidməti, sənəd tərtibatı və əlavə müşayiət xərclərinin bir-birindən ayrılması zəruridir. Əgər müştəri adından ödənilən məbləğlər müəssisənin öz gəliri kimi, yaxud müəssisəyə aid olmayan tranzit ödənişlər xərclər kimi uçota alınarsa, həm gəlir göstəriciləri, həm də mənfəət marjası təhrif oluna bilər.

Gəlirlərin tanınması logistika xidməti mərkəzlərində ayrıca metodoloji çətinlik kimi çıxış edir. Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartı olan IFRS 15 gəlirin müştəriyə vəd edilmiş mal və ya xidmətin ötürülməsini əks etdirdiyi məbləğdə tanınmasını nəzərdə tutur. Burada əsas diqqət müqavilə öhdəliklərinin müəyyənləşdirilməsinə və həmin öhdəliklərin nə zaman yerinə yetirildiyinə yönəlir. Logistika xidmətlərində bu məsələ xüsusilə əhəmiyyətlidir. Bu, onunla izah olunur ki, logistika xidmətlərinin bir qismi müəyyən müddət ərzində, məsələn, daşıma və saxlanma dövründə, digər qismi isə konkret əməliyyat başa çatdıqdan sonra yerinə yetirilmiş hesab olunur.

Dolayı xərclərin uçotu logistika xidməti mərkəzlərində ən ciddi çatışmazlıqlardan biridir. Nəqliyyat vasitələrinin amortizasiyası, anbar binasının icarəsi, informasiya texnologiyaları, təhlükəsizlik xidməti, inzibati heyətin əməkhaqqısı, ümumi kommunal xərclər və idarəetmə xərcləri birbaşa müəyyən xidmət növünə aid edilmədikdə onların bölüşdürülməsi üçün əsaslandırılmış metodoloji baza tələb olunur. Ənənəvi uçotda bu xərclər çox vaxt satış həcmi, ümumi gəlir və ya əməkhaqqı fondu kimi sadə bölgü bazaları ilə paylanır. Lakin belə yanaşma yüksək resurs tələb edən xidmətlərlə daha az resurs tələb edən xidmətlər arasında fərqi tam əks etdirmir. Fəaliyyət əsaslı xərc hesablamasının logistika sahəsində tətbiqi texnoloji proses göstəricilərinin xərc bölgüsünə integrasiyasını təmin edir və bununla da logistika əməliyyatları üzrə xərclərin daha dəqiq, obyektiv və idarəetmə qərarları üçün yararlı formada müəyyənləşdirilməsinə şərait yaradır.

Xərclərin xidmət növləri üzrə bölüşdürülməsində ABC daha adekvat metod kimi çıxış etsə də, onun tətbiqi də müəyyən maneələrlə müşayiət olunur. İlk növbədə, fəaliyyətlərin dəqiq xəritələndirilməsi, xərc daşıyıcılarının müəyyən edilməsi, əməliyyat məlumatlarının davamlı toplanması və informasiya sistemlərinin bu prosesə uyğunlaşdırılması tələb olunur. Məsələn, anbarlama üzrə xərc daşıyıcısı kimi palet-gün, kvadratmetr-gün, sifariş sayı və ya yükləmə-boşaltma əməliyyatı seçilə bilər. Nəqliyyat xidmətində isə kilometr, ton-kilometr, maşın-saat və ya marşrut sayı əsas götürülə bilər. Bu göstəricilər düzgün seçilmədikdə, ABC sistemi də real xərc davranışını tam əks etdirməyəcəkdir. Buna görə də fəaliyyət əsaslı uçot yalnız texniki hesablama metodu deyil, həm də proseslərin analitik təsviri və idarəetmə məsuliyyətinin düzgün qurulması mexanizmi kimi qiymətləndirilməlidir.

İdarəetmə qərarları üçün məlumatların yetərsizliyi də logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin uçotundakı çatışmazlıqların əsas nəticələrindən biridir. Əgər uçot sistemi yalnız ümumi gəlir, ümumi xərc və yekun mənfəət göstəricilərini təqdim edərsə, rəhbərlik hansı xidmətin dəyər yaratdığını, hansı müştəri qrupunun daha rentabelli olduğunu, hansı marşrut və ya

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

anbar əməliyyatının səmərəsiz işlədiyini müəyyən edə bilmir. Belə informasiya çatışmazlığı qiymət siyasətinin, büdcələşdirmənin, xərc nəzarətinin və resurs bölgüsünün əsaslandırılmasını zəiflədir. İdarəetmə üçün faydalı uçot sistemi xidmət növü, müştəri, müqavilə, məsuliyyət mərkəzi və əməliyyat mərhələsi üzrə analitik məlumat təqdim etməlidir. Bu baxımdan, uçot informasiyasının keyfiyyəti logistika müəssisəsinin qərar qəbulətmə çevikliyini və rəqəbatqabiliyyətliliyini müəyyən edən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir.

Rəqəmsal uçot və informasiya sistemlərinin yetərsiz inteqrasiyası da bu uyğunsuzluğun mühüm tərəfidir. Logistika mərkəzlərində WMS, TMS, ERP və mühasibat uçotu proqramları arasında məlumat axını tam inteqrasiya olunmadıqda, əməliyyat məlumatları ilə maliyyə məlumatları arasında uyğunsuzluq yaranır. Məsələn, anbar sistemində sifarişlərin sayı və saxlanma müddəti izlənilsə də, bu göstəricilər xərc uçotu modulu ilə əlaqələndirilmərsə, həmin məlumatlar idarəetmə uçotu üçün tam istifadə edilmir. Nəticədə uçot məlumatları retrospektiv hesabat xarakteri daşıyır, operativ qərar qəbulətmə üçün isə kifayət qədər analitik imkan yaratmır. Bu səbəbdən logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin uçotu yalnız mühasibat funksiyası kimi deyil, rəqəmsal informasiya arxitekturası, məsuliyyət mərkəzləri və idarəetmə hesabatlılığı ilə əlaqələndirilmiş kompleks sistem kimi qurulmalıdır.

Logistika xidməti mərkəzlərində uçotun təkmilləşdirilməsi mexanizmləri

Logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun təkmilləşdirilməsi, ilk növbədə, uçot sisteminin yalnız maliyyə nəticələrinin qeydə alınmasına deyil, xidmət proseslərinin iqtisadi məzmununun analitik şəkildə açılmasına yönəldilməsini tələb edir. Müasir logistika mərkəzləri nəqliyyat, anbarlama, ekspedisiya, gömrük rəsmiləşdirilməsi, sifarişlərin komplektləşdirilməsi, yükləmə-boşaltma, inventar idarəetməsi və əlavə servis xidmətlərini bir-biri ilə əlaqəli formada həyata keçirdiyindən burada gəlir və xərclərin ümumi məbləğdə uçotu idarəetmə qərarları üçün kifayət etmir. İdarəetmə uçotu sistemi qərar qəbulətmə keyfiyyətinin artırılmasında mühüm rol oynayır. Lakin bu sistemin səmərəliliyi yalnız məlumatların mövcudluğu ilə deyil, həmin məlumatların qərar verən şəxslərin analitik ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması ilə müəyyən olunur. Bu baxımdan, logistika xidməti mərkəzlərində uçotun təkmilləşdirilməsi xidmət növləri, xərc daşıyıcıları, məsuliyyət mərkəzləri və rəqəmsal informasiya axınları arasında funksional əlaqənin qurulmasına əsaslanmalıdır.

Gəlir və xərclərin xidmət növləri üzrə analitik uçotu təkmilləşdirmənin ilkin mexanizmi kimi çıxış edir. Bu mexanizm hər bir logistika xidmətinin ayrıca gəlir mənbəyi və xərc obyektini kimi müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur. Belə analitik bölgü xidmətlərin faktiki maya dəyərinin, marjinal gəlirinin və rentabellik səviyyəsinin daha dəqiq müəyyənləşdirilməsinə imkan verir. Xərclərin qərar qəbulətmə üçün yararlı formada hesablanması qiymətqoyma, müştəri ilə danışıqlar və gələcək planlaşdırma baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Eyni zamanda, xərclərin uçotunun tətbiqində resurs, bilik və təlim çatışmazlığı əsas maneələrdən biri kimi çıxış edir. Bu nəticə logistika mərkəzlərində xidmət növləri üzrə analitik uçotun yalnız texniki deyil, həm də təşkilati-idarəetmə xarakterli çatışmazlıq olduğunu təsdiq edir.

İkinci mühüm mexanizm məsuliyyət mərkəzlərinin yaradılmasıdır. Logistika xidməti mərkəzlərində məsuliyyət mərkəzləri xərclərin, gəlirlərin və fəaliyyət nəticələrinin konkret struktur bölmələr və idarəetmə səviyyələri ilə əlaqələndirilməsinə xidmət edir. Bu baxımdan, anbar bölməsi xərc mərkəzi, satış və müştəri əlaqələri bölməsi gəlir mərkəzi, kompleks logistika layihələri mənfəət mərkəzi, iri investisiya tələb edən terminal və ya regional logistika platforması isə investisiya mərkəzi kimi təşkil edilə bilər. Məsuliyyət mərkəzləri üzrə uçotun tətbiqi hər bir bölmənin ümumi maliyyə nəticəsinə təsirini ölçməyə, menecerlərin fəaliyyətini obyektiv

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

qiymətləndirməyə və xərclərə daxili nəzarəti gücləndirməyə imkan verir. Bu yanaşma idarəetmə uçotunu passiv hesabat sistemindən çıxararaq qərarların məsuliyyət daşıyıcıları üzrə bölüşdürülməsini təmin edən idarəetmə mexanizminə çevirir.

Büdcələşdirmə gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun təkmilləşdirilməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Logistika xidməti mərkəzlərində büdcələşdirmə yalnız gələcək xərclərin planlaşdırılması deyil, həm də xidmət həcmlərinin, resurs tələbatının, əməliyyat gücünün, əmək sərfinin, anbar sahəsindən istifadənin və nəqliyyat parkının yüklənmə səviyyəsinin maliyyə göstəricilərinə çevrilməsi prosesidir. Logistika xidməti mərkəzlərində büdcələşdirmə sistemi nəqliyyat, anbar, əmək xərcləri, inzibati xərclər, satış və xidmət gəlirləri, investisiya və pul axınları üzrə ayrı-ayrı büdcələrin əlaqələndirilməsi əsasında qurula bilər. Bu sistemin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, plan-fakt kənarlaşmaları yalnız ümumi nəticə üzrə deyil, konkret xidmət, bölmə və məsul şəxs üzrə müəyyən edilir. Beləliklə, büdcələşdirmə xərclərə nəzarəti gücləndirir, gəlirlərin proqnozlaşdırılmasını yaxşılaşdırır və resursların bölüşdürülməsində daha çevik qərarların qəbuluna şərait yaradır.

ABC, xüsusilə onun daha müasir forması olan vaxt əsaslı fəaliyyətə əsaslanan qiymətləndirmə - TD-ABC - logistika xidməti mərkəzlərində uçotun təkmilləşdirilməsinin mühüm metodoloji alətlərindən biri kimi qiymətləndirilə bilər. TD-ABC sistemi 4PL logistika şirkətlərində mürəkkəb və uzunmüddətli logistika fəaliyyətlərinin xərclərini daha dəqiq əks etdirməyə imkan verir. Eyni zamanda, bu yanaşma istifadə olunan və istifadə olunmayan istehsal gücünün xərclərini fərqləndirməklə xərclər üzrə daha əsaslandırılmış informasiya bazası formalaşdırır. Bu yanaşmanın logistika xidməti mərkəzləri üçün əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, xərclər yalnız ümumi "xərc hovuzları" əsasında deyil, konkret fəaliyyətlər, proses vaxtı, sifariş mürəkkəbliyi, xidmət səviyyəsi və müştəri tələbləri əsasında bölüşdürülür. Nəticədə daşıma, anbarlama, sifariş komplektləşdirmə, sənədləşmə və müştəri xidməti kimi əməliyyatların real xərc yükü daha dəqiq müəyyən edilir [4].

TD-ABC mexanizminin tətbiqi logistika mərkəzlərində rentabellik təhlilini daha dərin səviyyəyə keçirir. Ənənəvi uçot sistemində bütün dolayı xərclər ümumi bölgü bazası ilə xidmətlərə paylandığı halda [14, s.192-193], TD-ABC yanaşması hər bir əməliyyatın faktiki vaxt sərfini, istifadə olunan resursların dəyərini və boş qalan ehtiyatların xərcini ayrıca göstərir. TD-ABC logistika fəaliyyətlərində məhsuldar və qeyri-məhsuldar gücün ayrılmasına, proses axınının mərhələlər üzrə xərc xəritəsi kimi təqdim olunmasına və müştəri rentabelliyyəsinin daha obyektiv qiymətləndirilməsinə imkan verir. Bu, logistika mərkəzlərində hansı müştəri, marşrut, xidmət paketi və ya əməliyyat növünün daha çox dəyər yaratdığını, hansının isə resursları səmərəsiz istifadə etdiyini müəyyənləşdirmək üçün mühüm analitik baza yaradır.

Rəqəmsal uçot sistemləri gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun təkmilləşdirilməsində ayrıca strateji mexanizm kimi çıxış edir. ERP, WMS, TMS, CRM, BI və analitik panel sistemlərinin inteqrasiyası əməliyyat məlumatlarının real vaxt rejimində maliyyə göstəricilərinə çevrilməsinə imkan verir. Logistika 4.0 yanaşması çərçivəsində izləmə və monitorinq texnologiyalarının tətbiqi logistika əməliyyatlarında proseslərin real vaxt rejimində izlənməsi, şəffaflığın, təhlükəsizliyin və əməliyyat səmərəliliyinin artırılmasına şərait yaradır. Bu nəticə logistika mərkəzlərində uçot sisteminin anbar, nəqliyyat və müştəri xidmətləri ilə rəqəmsal şəkildə inteqrasiya olunmasının zəruriliyini əsaslandırır. Çünki mühasibat proqramı səviyyəsində qurulan uçot sistemi xidmət proseslərinin real vaxt göstəricilərini tam əks etdirmir. İdarəetmə uçotu əməliyyat və maliyyə məlumatlarının eyni analitik platformada birləşdirilməsini tələb edir [6].

Rəqəmsal sistemlərin tətbiqi yalnız məlumatların toplanmasını deyil, həm də idarəetmə

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

qərarlarının keyfiyyətini dəyişir. Müasir logistika mühitində qərar qəbulətmə prosesləri ənənəvi intuisiya və təcrübəyə əsaslanan yanaşmadan uzaqlaşaraq məlumat əsaslı təhlil, qərar dəstəyi sistemləri, ERP platformaları, ekspert sistemləri, süni intellekt, IoT və Big Data texnologiyalarının yaratdığı analitik imkanlar əsasında formalaşır. Bu yanaşma logistika xidməti mərkəzlərində idarəetmə hesabatlarının da dəyişməsinə tələb edir. Hesabatlar yalnız keçmiş dövrün nəticələrini deyil, həm də proqnoz, risk, kənarlaşma və alternativ qərar ssenarilərini əks etdirə bilər. Beləliklə, rəqəmsal uçot sistemləri idarəetmə uçotunu retrospektiv hesabat mexanizmindən çevik qərar dəstəyi sisteminə çevirir [8, s.377-378].

İdarəetmə hesabatlarının təkmilləşdirilməsi gəlir və xərclərin uçot mexanizmlərinin praktiki nəticələrini idarəetmə qərarlarına bağlayan əsas mərhələdir. Logistika xidməti mərkəzlərində hesabatlar xidmət növü üzrə mənfəətlilik, müştəri rentabelliği, marşrut səmərəliliği, anbar sahəsindən istifadə, istifadəsiz istehsal gücündən yaranan xərclər, büdcə kənarlaşmaları, əməliyyat məhsuldarlığı və xidmət səviyyəsi göstəricilərini əhatə etməlidir. Bu hesabatlarda maliyyə göstəriciləri ilə yanaşı, qeyri-maliyyə göstəricilərinin - sifariş dövrü müddəti, geyim faizi, inventar dövrü, nəqliyyat vasitəsinin yüklənmə əmsali, müştəri şikayətlərinin sayı və xidmət keyfiyyəti indikatorlarının - birgə təqdim olunması vacibdir. Rəqəmsal texnologiyaların idarəetmə uçotuna inteqrasiyası Big Data, biznes intellekti, süni intellekt, bulud texnologiyaları və blokçeyn kimi alətlərin tətbiqi ilə idarəetmə informasiyasının emalı, təhlili və qərar qəbulətmədə istifadəsi imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir. Bu nəticə logistika mərkəzlərində idarəetmə hesabatlarının yalnız mühasibat göstəriciləri əsasında deyil, çoxmənbəli rəqəmsal məlumat bazası əsasında formalaşmasını aktuallaşdırır.

Rəqəmsal informasiya sistemlərinin səmərəliliği məlumatların keyfiyyəti və sistemlər arasında inteqrasiya səviyyəsindən asılıdır. Rəqəmsal uçot informasiya sistemlərinin səmərəli tətbiqi təşkilatlarda innovativ idarəetmə yanaşmalarının inkişafına, davamlı qərar qəbulətmə mexanizmlərinin gücləndirilməsinə və idarəetmə proseslərinin daha çevik informasiya təminatı əsasında qurulmasına şərait yaradır. Bu fikir logistika xidməti mərkəzləri üçün də aktualdır. Əgər anbar idarəetmə sistemində (WMS) saxlanma müddəti, nəqliyyat idarəetmə sistemində (TMS) marşrut məsafəsi, müəssisə resurslarının planlaşdırılması sistemində (ERP) maliyyə nəticələri, müştərilərlə münasibətlərin idarə edilməsi sistemində (CRM) isə müştəri məlumatları ayrıca saxlanılırsa və bu sistemlər idarəetmə uçotu ilə inteqrasiya olunmursa, qərar qəbulətmə üçün vahid informasiya bazası formalaşmır. Buna görə də təkmilləşdirmə mexanizmi kimi inteqrasiya olunmuş rəqəmsal uçot arxitekturası qurulmalı, xidmət əməliyyatları avtomatik olaraq xərc obyektləri, məsuliyyət mərkəzləri və gəlir mənbələri ilə əlaqələndirilməlidir [7, s.8-9].

Bu mexanizmlərin logistika mərkəzlərində rentabellik və səmərəliliyə təsiri bir neçə istiqamətdə özünü göstərir. Birincisi, xidmət növləri üzrə uçot hər bir xidmətin real maliyyə nəticəsini müəyyənləşdirməyə imkan verir və qiymətqoyma qərarlarını daha əsaslı edir. İkincisi, məsuliyyət mərkəzləri xərclərin kim tərəfindən və hansı fəaliyyət çərçivəsində formalaşdığını göstərərək idarəetmə nəzarətini gücləndirir. Üçüncüsü, büdcələşdirmə planlaşdırma və nəzarət funksiyalarını birləşdirir, plan-fakt kənarlaşmalarının səbəblərini vaxtında aşkar etməyə şərait yaradır. Dördüncüsü, ABC və TD-ABC metodları dolayı xərclərin daha obyektiv bölüşdürülməsini təmin edir və rentabellik təhlilinin dəqiqliyini artırır. Beşincisi, rəqəmsal uçot

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36

AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.

АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

sistemləri məlumatların operativliyini, şəffaflığını və analitik dəyərini yüksəldir. Təchizat zəncirində avtomatlaşdırma və məlumat integrasiyasının tətbiqi əməliyyat performansının yüksəldilməsinə şərait yaradır. Bu təsirin daha dayanıqlı və sistemli xarakter alması həmin texnoloji alətlərin geniş rəqəmsal transformasiya təşəbbüsləri ilə əlaqələndirilməsindən asılıdır. Bütün bunlar logistika mərkəzlərində uçotun təkmilləşdirilməsinin tək cə metodiki deyil, həm də texnoloji və strateji dəyişiklik tələb etdiyini göstərir [5].

Y E K U N

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun ənənəvi maliyyə uçotu çərçivəsində təşkili müasir logistika xidmətlərinin çoxfunksiyalı, kompleks və dinamik xarakterini tam əks etdirmir. Nəqliyyat, anbarlama, ekspedisiya, gömrük rəsmiləşdirilməsi, yükləmə-boşaltma və əlavə xidmət əməliyyatlarının eyni sistem daxilində həyata keçirilməsi gəlir və xərclərin daha dərin analitik təsnifləşdirilməsini zəruri edir. Bu baxımdan, idarəetmə uçotu logistika xidməti mərkəzlərində yalnız uçot-informasiya funksiyası daşıyır, həm də rentabellik, səmərəlilik, məsuliyyət bölgüsü və strateji qərar qəbul etmə proseslərinin əsas informasiya təminatı mexanizmi kimi çıxış edir.

Tədqiqatın nəticələrinə əsasən müəyyən edilmişdir ki, logistika xidmətlərində dolayı xərclərin ümumi və sadələşdirilmiş bölgü bazaları əsasında paylanması xidmətlərin faktiki maya dəyərini və rentabellik səviyyəsini təhrif edə bilər. Bu metodoloji çatışmazlığın aradan qaldırılması üçün xərc hesablaması və vaxt əsaslı fəaliyyət əsaslı xərc hesablaması metodlarının tətbiqi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Həmin metodlar xərclərin sifariş sayı, saxlanma müddəti, marşrut məsafəsi, əməliyyat vaxtı, yükləmə-boşaltma sayı və digər xərc daşıyıcıları üzrə bölüşdürülməsinə imkan verməklə xidmətlərin real maya dəyərinin daha dəqiq müəyyənəşdirilməsinə şərait yaradır. Nəticədə logistika mərkəzləri xidmət növləri, müştərilər, müqavilələr və əməliyyat mərhələləri üzrə daha əsaslandırılmış rentabellik təhlili apara bilər. Tədqiqat göstərir ki, logistika xidməti mərkəzlərində məsuliyyət mərkəzlərinin yaradılması və anbar, nəqliyyat, ekspedisiya, satış, müştəri xidməti və inzibati bölmələrin xərc, gəlir, mənfəət və investisiya mərkəzləri kimi təsnifləşdirilməsi idarəetmə uçotunun təşkilati səmərəliliyini artırır. Büdcələşdirmə və plan-fakt təhlili gəlir və xərclərin əvvəlcədən planlaşdırılmasına, resurs tələbatının müəyyənəşdirilməsinə, kənarlaşmaların təhlilinə və qeyri-məhsuldar xərclərin azaldılmasına imkan verir. ERP, WMS və TMS kimi rəqəmsal platformaların integrasiyası isə əməliyyat məlumatlarının real vaxt rejimində toplanmasını, maliyyə göstəriciləri ilə əlaqələndirilməsini və idarəetmə uçotunun çevik qərar dəstəkləyici sistemə çevrilməsini təmin edir.

Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, logistika xidməti mərkəzlərində gəlir və xərclərin idarəetmə uçotunun təkmilləşdirilməsi metodoloji, təşkilati və texnoloji mexanizmlərin qarşılıqlı vəhdəti əsasında həyata keçirilməlidir. Xidmət növləri üzrə analitik uçot, məsuliyyət mərkəzləri, büdcələşdirmə, ABC və TD-ABC metodları, rəqəmsal uçot sistemləri və çoxölçülü idarəetmə hesabatları birlikdə logistika mərkəzlərinin rentabellik səviyyəsini, əməliyyat səmərəliliyini və rəqəbatqabiliyyətliliyini artıran kompleks idarəetmə aləti formalaşdırır. Bu sistemin tətbiqi idarəetmə qərarlarının subyektiv yanaşmalara deyil, dəqiq, sistemli və iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış analitik informasiyaya söykənməsini təmin edir.

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abbasov İ.M., Heydərov C.R. “Birgə fəaliyyətdə uçot və maliyyə hesabatlarının normativ-hüquqi bazasının bəzi məsələləri”. Audit, 2021, №1(31), s. 3–11
2. Abbasov İ.M., Məmmədov İ.A., Cabbarov A.S. Mühəsibat uçotu: sahələr üzrə. Bakı: Biznes Universiteti nəşriyyatı, 2017, 408 s.
3. AICPA & CIMA. (2026). Global Management Accounting Principles (2nd ed.). Association of International Certified Professional Accountants and Chartered Institute of Management Accountants.
4. Alahmari, K. H. (2023). The role of time-driven activity-based costing in integrated supply chain management: an empirical study of modelling operational costs at 4PLs (Doctoral dissertation, Victoria University). 268 p.
5. Atieh, A. A., Abu Hussein, A., Al-Jaghoub, S., Alheet, A. F., & Attiany, M. (2025). The impact of digital technology, automation, and data integration on supply chain performance: exploring the moderating role of digital transformation. Logistics, 9(11), 1-24.
6. Helo, P., & Thai, V. V. (2024). Logistics 4.0–digital transformation with smart connected tracking and tracing devices. International Journal of Production Economics, 275, 1-13
7. Huy, P. Q., & Phuc, V. K. (2024). Insight into the impact of digital accounting information system on sustainable innovation ecosystem. Sustainable Futures, 8, 1-14
8. Knežević, I., Mandžuka, B., Tomašić, D., & Čelić, J. (2025). The Role of Digital Tools in Logistics Decision-Making: An Overview of Tools, Benefits and Challenges. Transportation Research Procedia, 91, 377-384.
9. Kučera, T. (2019). Application of the activity-based costing to the logistics cost calculation for warehousing in the automotive industry. Communications: Scientific Letters of the University of Žilina, №21(4), p.35-42.
10. Moskwa-Bęczkowska, D., & Kozubek, P. (2025). The Management of Logistics Costs in Polish Manufacturing Enterprises: Evidence from a Survey Study. Management, №29(2), p.202-222.
11. Səbzəliyev S.M., Abbasov Q.Ə. “Xidmət sahələrində mühəsibat (maliyyə) uçotu”, Dərs vəsaiti. Bakı: Təknur, 2015, 384 s.
12. Səbzəliyev S.M., Quliyev V.M. “İdarəetmə uçotu”. Dərslik. Bakı: “Elm və təhsil”, 2014. – 524 s.
13. Глинская О.С., Скорикова И.С., Кособокова Е.В. Сущность логистических затрат в розничной торговле через призму терминов «затраты», «издержки», «расходы» // Вестник Российского Экономического Университета имени Г.В. Плеханова. 2023. № 3. С. 216–223.
14. Зимакова Л.А., Матвеева Я.М., Зимаков М.А. Особенности применения ABC-метода в организациях, оказывающих автотранспортные услуги // Управленческий учет. 2023. № 6. С. 192–200.
15. Мизиковский И.Е. Управленческий учет затрат и калькулирование себестоимости цепочки создания ценности в процессе складирования материальных ресурсов с использованием элементов метода учета затрат по видам деятельности // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. – 2025. – №. 3 (79). – С. 75-81.

AUDIT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

*Mahammad Jalaladdin Yusifov,
Ph.D. Student,
Baku Business University,
E-mail: mahammadyusufov@gmail.com
© M.J. Yusifov, 2026*

DIRECTIONS FOR IMPROVING MANAGEMENT ACCOUNTING OF INCOME AND EXPENSES IN LOGISTICS SERVICE CENTERS

A B S T R A C T

The purpose of the research is to provide a scientific and methodological justification for mechanisms aimed at improving the organization of management accounting for revenues and expenses in logistics service centers.

The methodology of the research – the study employs a systematic approach, comparative analysis, generalization, cost allocation by responsibility centers, budgeting, and the analytical capabilities of activity-based costing methods.

The practical importance of the research – lies in the fact that more accurate accounting of revenues, direct and indirect costs, warehousing, transportation, forwarding, customs clearance, and additional service operations in logistics services can improve the quality of managerial decision-making.

The results of the research – show that traditional cost accounting in logistics service centers does not fully reflect the real cost structure of multifunctional service processes. Therefore, it is necessary to organize management accounting on the basis of responsibility centers, budgeting, and activity-based costing. This approach enables more accurate monitoring of revenues and expenses by types of services, assessment of resource-use efficiency, and adoption of more justified managerial decisions through digital accounting systems.

The originality and scientific novelty of the research – the originality of the article lies in presenting the accounting of revenues and expenses in logistics service centers not only as a component of financial reporting, but also as a tool for operational management, profitability analysis, and strategic decision-making. The scientific novelty is related to the substantiation of a model for improving the accounting information system for logistics services based on the principles of responsibility, activity, and digitalization.

Keywords: management accounting, logistics services, revenue accounting, cost accounting, budgeting, logistics costs.

AUDİT 2026, 2 (52), səh. 24-36
AUDIT 2026, 2 (52), pp. 24-36.
АУДИТ 2026, 2 (52), стр. 24-36.

Юсифов Мухаммед Джалаледдин оглы,
докторант,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: mahammadyusufov@gmail.com
© Юсифов М.Дж., 2026

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА ДОХОДОВ И РАСХОДОВ В ЛОГИСТИЧЕСКИХ СЕРВИСНЫХ ЦЕНТРАХ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования заключается в научно-методологическом обосновании механизмов совершенствования организации управленческого учета доходов и расходов в логистических сервисных центрах.

Методология исследования – в исследовании использованы системный подход, сравнительный анализ, обобщение, распределение затрат по центрам ответственности, бюджетирование, а также аналитические возможности методов учета затрат на основе видов деятельности.

Практическая значимость исследования состоит в том, что более точный учет доходов, прямых и косвенных затрат, складских, транспортных, экспедиционных, таможенных и дополнительных сервисных операций в сфере логистических услуг может повысить качество управленческих решений.

Результаты исследования показывают, что традиционный учет затрат в логистических сервисных центрах не в полной мере отражает реальную структуру затрат многофункциональных сервисных процессов. В связи с этим возникает необходимость построения управленческого учета на основе центров ответственности, бюджетирования и учета затрат по видам деятельности. Такой подход создает возможности для более точного отслеживания доходов и расходов по видам услуг, оценки эффективности использования ресурсов, а также принятия более обоснованных управленческих решений посредством цифровых учетных систем.

Оригинальность и научная новизна исследования – оригинальность статьи заключается в представлении учета доходов и расходов в логистических сервисных центрах не только как элемента финансовой отчетности, но и как инструмента оперативного управления, анализа рентабельности и стратегического принятия решений. Научная новизна связана с обоснованием модели совершенствования учетно-информационной системы по логистическим услугам на основе принципов ответственности, деятельности и цифровизации.

Ключевые слова: управленческий учет, логистические услуги, учет доходов, учет затрат, бюджетирование, логистические затраты.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
20.02.2026
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
07.04.2026
Çapa qəbul olunmuşdur: 19.05.2026

Дата поступления статьи в
редакцию: 20.02.2026
Отправлено на повторную
обработку: 07.04.2026
Принято к печати: 19.05.2026

The date of the admission of the article
to the editorial office: 20.02.2026
Send for reprocessing: 07.04.2026
Accepted for publication: 19.05.2026